

PRZEWROTNY (133) *ai*

przewrotny (132), **przewrotni** (1) *HistAl*.

e oraz o jasne.

comp przewrotni(e)jszy (1).

sg m N przewrotny, przewrotni (21). ◇ *G* przewrotn(e)go (11). ◇ *D* przewrotn(e)mu (1). ◇ *A* przewrotn(e)go (5), przewrotny (1). ◇ *I* przewrotnym (7). ◇ *V* przewrotny (6). ◇ *f N* przewrotną (8), przewrotn(a) (1). ◇ *G* przewrotn(e)j (6). ◇ *D* przewrotn(e)j (1). ◇ *A* przewrotną (1). ◇ *I* przewrotną (3). ◇ *L* przewrotn(e)j (2). ◇ *n N* przewrotn(e) (1). ◇ *G* przewrotn(e)go, przewrotni(e)jsz(e)go (2). ◇ *A* przewrotn(e) (1). ◇ *L* przewrotnym (2). ◇ *pl N m pers* przewrotni (13). *subst* przewrotn(e) (8). ◇ *G* przewrotnych (16). ◇ *D* przewrotnym (2). ◇ *A m pers* przewrotné (4); -é (3), -(e) (1). *subst* przewrotn(e) (3). ◇ *I m* przewrotn(e)mi (3). *f* przewrotn(e)mi (1) *Leop*, przewrotnymi (1) *KwiatKsiąż.* *n* przewrotnymi (1). ◇ *V m pers* przewrotni (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII (z Cn) – XIX w.

1. *Odwrócony, ułożony odwrotnie; inversus, perversus Cn* (1) : Praeposterus, Perversus, qui rerum ordinem conturbat, aut in quo ordo est conturbatus – wspaczny, przewrotni. *Calep* 838a.

2. *Obracający się, toczący się; przen* (1) : [Fortuna] Zdradliwa nieśćtateczna bo ná kole łtoi/ Przewrotnym/ nie dufay iey rádáć wiele broi. *CzahTr* L4v.

3. *Żle postępujący, grzeszny, nieszczery, wykrętny, fałszywy, podstępny, zdradliwy; perversus PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz, Cn; versutus Vulg, PolAnt, Calep; impius Vulg, PolAnt; pravus Calep, Vulg; dolosus, malus PolAnt; inversus Cn* (111) : Pravus – Krziwy, złośliwy. Per translationem accipitur pro malo et vitioso. Przewrotni. *Calep* 846a.

a. *O ludziach (i wyjątkowo o istotach nadprzyrodzonych)* (76) : O przewrotni rayce/ ij tzo czynicie *OpecŻyw* 83; *SeklWyzn* Gv; *RejKup* d5v; *KrowObr* 242v; Niecierpliwy człowiek łpráwi głupstwo: á mąż przewrotny/ wślem nienawifny ielth. *Leop Prov* 14/17; Człowiek opiły przewrotnym ielth [praevaricatur] á hárdy nie ołtoi się w łwym mieřzkániu *BibRadz Hab* 2/5, *Deut* 13/13, *Prov* 2/15; bo gdy Kápłan Ołtarzowi/ to ielth Zakonowi rořkázowác chce/ tráći Kápłáńłtwo y ołřzczepieńcem przewrotnym zołtawa *OrzRozm* E3v; *BielKron* 185; Apołtoł piřze iáką burdě máią Anyeli łwięći z duchy przewrotnemi *RejAp* CC2v; *WujJud* 138v; *BudBib Prov* 7/11; o Pietrze przewrotny/ wřzák cie ma lud ten głupi zá łwiętego. *SkarŻyw* 372; *NiemObr* 13; Wyzwolćie się od te⁸⁰ narodu przewrotnego. (*marg*) ołłączćie się od tych ktorzy nie wierzą w Chriřtufá. (–) *WujNT Act* 2/40.

W połączeniach szeregowych (6): Oczy głęboko w czele lezące, znamio(nują) człowieka [...] przewrotnego, złołnego, zazrzywego, łacznego ku połáđzeniu, łługo gniewnego, wymyřłka złych rzeczy, [...] *GlabGad* N6; takowa [niewiasta] bywa [...] łmiała na rzeczy męžom przywoite, łwadliwa, barzo chytra, przewrotna, zwodnicza teř pořpolicie bywa. *GlabGad* O5, P5; bo ten lud ielth bárzo przewrotni/ złołciwy y łmrodliwy y bogu bárzo mierżiony *HistAl* M4; *Mącz* 488c; Drugie pomnimy/ iáki ielth chytry/ biegły/ á przewrotny łprzećiwnik náłř *RejPos* 332v.

W przeciwstawieniach: »nalepszy, poczciwy, prawdziwy, sprawiedliwy ... przewrotny« (4): A z człowieka nalepfřzego Wnet uczyni [łakomstwo] przewrotnego. *BierRozm* 16; Wyzwała łłufze łwiádek prawdziwy/ á człowiek przewrotny opowieda łłamřtwo. *BibRadz Prov* 14/25; Pan bowiem

łprawiedliwych ná włzelki czas bróni/ A przewrotné złe ludzi ćicha pómłta góni. *KochPs* 3; A tu ćię iuż Bog żegnay krayno cnotliwa/ Ludzieć w tobie przewrotni łámás ty pocźciwa. *CzahTr* I2v.

Wyrażenia: »przewrotny kusiciel, szatan« [szyk 1:1] (1:1): *RejAp* 34v; Abowiem náłz Nieprzyiaćiel/ zły duch, przewrotny kuśćiel/ pokuły nam ćięłzkie łtroi *ArtKanc* M19v.

»przewrotni (przewrotny) (są a. jest) ludzie (a. lud), przewrotny (jest) człowiek« = *perversus homo* *Modrz* [szyk 15:10] (18:7): *GlabGad* N2, N6, P5; *BierRozm* 16; *HistAl* M4; *MurzNT* 51; *KromRozm II* v4; *KromRozm III* A6; *LubPs* gg4v; A dla thego Sędzia ma pilnie przełtrzegáć/ áby przewrotni ludzie/ łádá iákíey przyczyny wrzucenim/ drogi do tego nie zágradzáli/ żeby [...] *GroicPorz* cc3v; *KrowObr* C2v; *RejWiz* 77 marg, Dd2v; á káždą łpráwę ludzi przewrotnych będę miał w nienawiśći *BibRadz Ps* 100/3, *Prov* 14/25; *BielKron* 7; Eráłmus takież piłze/ [...] że był náder złośliwym á przewrotnym człowiekiem. *WujJud* 7; *RejPosWstaw* [110³]v; *ModrzBaz* 95; *KochPs* 3, 85; *BielSjem* 5; *Phil* N3; *WujNT* 532; *CzahTr* I2v.

»przewrotny złołnik« (1): A w pocźciwey przygodzye wždy vmie porádzić/ A przewrotnym złołnikom iž łie nie da zdrádzić. *RejWiz* 63.

Szeregi: »przewrotny, (a) chytry« [szyk 2:1] (3): Sthan przewrotnych á chitrich ludzi. *RejWiz* 77 marg, Dd2v; *Calep* 1115a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»przewrotny, (a) fałszywy (a. fałeczny)« [szyk 1:1] (2): yedno opifuye [*Juda Tadeusz*] fáłłfywe á przewrotne vczyćyele álbo kácerze *KromRozm II* e4v; *LubPs* gg4v.

»hardy i przewrotny« (1): Bo hardzi i przewrotni jego [*Priama*] synaczkowie *KochMon* 22.

»niepobożny i przewrotny« (1): Abowiem prorocy [...] do włyfłkich niepobożnych y przewrotnych ludzi wielkiego łtanu mowili/ [...] *KrowObr* C2v.

»nieprawy a przewrotny« (1): Abyście byli bez przygány/ y łzczyrzy/ dzieći Boże nie nagánione/ wpołzrodku rodu niepráwego á przewrotnego [*pravae et perversae*]. *BudNT Philipp* 2/15.

»niewierny i przewrotny« = *incredulus et perversus PolAnt, Vulg; infidelis et perversus Vulg* (5): o rodzaju niewierny i przewrotny (*marg*) zawılı (–) pokifz będę zwami *MurzNT Matth* 17/16; *BibRadz Matth* 17/17[16]; *BudNT Matth* 17/17[16]; *WujNT Matth* 17/17[16], *Luc* 9/41 [*zawsze przekład tego samego tekstu*].

»przewrotny a oblędny« (1): Gdyż w pirwłłym łwym pocźćcyu łálcye przewrotnemi A z żywotá mátki łwey w złołći oblędniemi *LubPs* O3v.

»śmiały i przewrotny« (1): tzełulz ty tedy/ iełteś ták łmiáły/ y ták przewrotny? Iž łłowá Duchá Świętego/ wícey ku iednym ludziom wiernym łtofuiełz/ á niłłi ku drugim? *KrowObr* 224v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»przewrotny a wszeteczny« (1): O których [*rzeczach*] potym przewrotni á włłeteczni łudzye łpiráć łye [...] zácźęli. *KromRozm II* v4.

»wykrętny abo przewrotny« (1): Złołć/ która też w łobie zámyka niełzczyrzóć á odmiennołć vmyłłu/ y przewrotnołć która z niey pochodzi/ zowiemy połpolicie człowieká tákiego wykrętnym ábo przewrotnym *RejPosWstaw* [110³]v.

»zły (a. złołliwy), (i, a) przewrotny« = *pravus et perversus Vulg* [szyk 6:2] (8): Iżełćie grzełzni/ iżełćie rodzaj złołliwy y przewrotny *KrowObr* C2v; *WujJud* 7; Pokarz iáwnie przewrotné złe ludzi/

żadnému Nie ćierp/ ani okázuy łálki niezbožnému. *KochPs* 85, 3; *Phil* N3; *OrzJan* 116; *WujNT Philipp* 2/15; niemogę sie zadržymać z onym ferdecznym ku tobie áffektem/ który niekiedy porużył choć złego á przewrotnego Proroká Báláámá. *PowodPr* 4. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Iron.; w *przeciwstawieniu*: »przewrotny ... Innocentyjus« (1): Ikoro który Papieżem zoštał/ nátychmiał sobie imię włafne odmienił/ á infzym sie imieniem zwác kazał. Ieśli był przed tym złośliwy/ tedy sie kazał zwác Bonifácýus. [...] Ieśli przewrotny/ tedy Innocentyus [od „innocens” ‘uczciwy’]. *KrowObr* 34.

W przen (1) : Gdy od zbáwienia wšytkich nas/ wynidzie tyšiac y piéc ťet lat. Lato ófme ósmódziešáte/ Będzie kázdemu bárzo džiwné: Bo ieśli tam tego roku šwiát niezáginié: Tedy więc wšytko ná ťwiećie opak popłynie. Y poki przewrotny šwiát trwac potym będzie: Pothy płaczu/ głodu/ będzie pełno wšzędzie. *LeovPrzep* Fv.

a. *W funkcji rzeczownika* (12) : BŁogóšławiony tho mąż/ który nie odšedł zá rádu przewrotnych *Leop Ps* 1/1, *Prov* 22/5; Przewrotny trudno ma być nápráwiony *BielKron* 79; Bo náuczaią niepráwošci vřta twoie/ á obierałz ięzyk przewrotnych. *BudBib Iob* 15/5; *SkarJedn* 32; Mąż okrutny/ ręki krwáwéy/ Nigdy twarzy twéy łáškáwéy Nie ma vznác: tegóz/ Boże/ Y przewrotny czekác może. *KochPs* 7, 142, 150, 184.

W przeciwstawieniach: »dobry, sprawiedliwy, [šwięty] ... przewrotny« (2): Przyymi záwťze wdzięcznie dobre^{go}/ Ale šię chroń przewrotnego *BierEz* Iv; Praca špráwiedliwego/ żywot mu przynoši/ Przewrotny ťwe dochody/ ku ťwey řtrácie noši *BielKom* B7; [S ťwięty/ ťwięty sie šřtániefz/ á s przewrotnym řprzewrotniefz. *GrzegŹarnPos* 1582 683 (*Linde s.v. przewrotnić*)].

Szereg: »przeciwny ni przewrotny« (1): Nie day ťię zemnie ćiefzyć przeciwnemu/ Ni przewrotnemu. *GrabowSet* M4v.

b. *O działaniach i cechach ludzkich (też wyjątkowo istot nadprzyrodzonych)* (34) : Ty wołałz ná złošciwego áby przeřtał ťwey złošci/ A w oney nádętey myřli řwych przewrotnych chćiwošci *LubPs* R4; *KwiatKsiąŹ* F2; *WujJudConf* 63; *CzechRozm* 30v; Pychá ieřt przewrotna przewyřřzánia w ktoreykolwiek rzeczy chćé/ z nádętošcią řercá/ á vmysłem wzgárdzenia drugich złączoná. *ModrzBaz* 58v, 87, 96; iáko řzetelnie ten Óćiec pychę/ y przewrotne obyczáie zmyřlonych duchownikow wymálował. *NiemObr* 155.

W połączeniach szeregowych (2): *GlabGad* N2v; wiele ťię teŹ złych á przewrotnych y karánia godnych rzeczy dzieie *ModrzBaz* 5v.

Wyrażenia: »chytrošć przewrotna« (1): á ináczey thedy nie ieřt mądrošć/ ále chytrošć przewrotna. *Górndworz* Hh6.

»przewrotna(-y) (jest) myřl, umyřl, zmyřl« = *cor malum PolAnt*; *cor malignum Vulg* [szyk 5:2] (4:2:1): Abowiem myřli řercá ludzkiego przewrotne řá od młodošci iego *BibRadz Gen* 8/20; *BibRadz 4.Esdr* 3/26; O przewrotniefz to řá tákowe rády á myřli wářze/ ktorými ták zwodzicie lud moy. *RejPos* 189; *SkarJedn* 96; ábowiem ieřtem mędrřzy nád te/ kthorzy Piřiřtráťefowego przedřiwęzićia y przewrotnego vmysłu nie dořzli *Phil* N3, Sv; nie ráczże mię zořtáwić w myřli przewrotney *LatHar* 588; [gdyŹ on [Bóg] wiárá řerc ludzkich włada á nie wdzięczniki prawdy řwey w przewrotny zmyřl podawa *Respons* C3v].

»przewrotny wykręt« (1): z których [sporów o słowa] pochodzą zazdrości/ śwary/ bluźnierstwa/ złe podejrzenia: przewrotne wykręty [conflictationes] ludzi wmyśłu skązonego *WujNT* 1.Tim 6/5.

»przewrotna zdrada« (1): Pátrzayże tu niewieściey/ tey przewrotney zdrady *HistHel* Dv.

Szeregi: »głupi, przewrotny« (1): Bo nic niemálz głupszego/ nic przewrotnieyszego [stultius nihilque perversius] iáko wyrok wczynić/ ktorego przyczyny ábo niewieź ábo nierozumieź. *ModrzBaz* 88.

»zły a przewrotny« (1): Kácerzomci przywoita koścyoł tágác/ [...] złych á przewrotnych rzeczy wczyc *KromRozm I* O4v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

W przen (12) :

W przeciwstawieniu: »przewrotny ... prosty« (1): Przewrotna ieśt drogá ludzi niektórych y obłędna/ ále człowieká czyśtego prośta ieśt śpráwá. *BibRadz Prov* 21/8.

Wyrażenia: »przewrotna (jest) droga« [szyk 4:3] (7): Przewrotna drogá mężowá/ obca ieśt: ále który czyśty ieśt/ prośty á dobry wczynek iego. *Leop Prov* 21/8; Kthory chodzi prośto/ zbáwion będzie: który przewrotnemi idzie drogámi/ zá raz vpádnie. *Leop Prov* 28/18; *BibRadz Prov* 21/8; *BielKron* 42v; *WujJud ktv*; Oduśc wyśtępki/ zwieź z drogi przewrotney/ W złościách nieśkrotney. *GrabowSet* M3, P3v; [WerReguła 114].

»język przewrotny« (1): Y przyrownywa thákowe iádowite kłámstwo ięzyká przewrotnego y z náuká iego/ ośtrym á przenikájącym śtrzáłom *LubPs* cc2.

»serce (jest) przewrotne« [szyk 2:1] (3): *LubPs* gg4; Przewrotne ieśt ferce ludzkie/ á ku wybaczeniu trudne *WujJud* 105; *CzechEp* 244.

»usta przewrotne« (1): mąż nieuzyteczny/ ydzie wśtámi przewrotnymi *Leop Prov* 6/12.

Szereg: »przewrotny i obłędny« (1): *BibRadz Prov* 21/8 cf *W przeciwstawieniu*.

4. Nieprawdziwy, niewłaściwy, niesłuszny, mylny (17) : y z was śámych powśtáná mężowie mowiący rzeczy przewrotne *CzechEp* 352; Náđ to śłowá one/ A Bogiem było ono Słowo/ Czechowic tak wywroćić głożá śwá przewrotná wśiłuie: Iż Ian S. muśiał był nápiśác/ A Boża była oná mowá. *WujNT przedm* 7.

W przeciwstawieniach: »przewrotny ... dobry, zdrowy« (2): *KwiatKsiąż* A2; Przypomina Tymotheuszowi dáne rośkazánie/ áby niektore odwođził [Tymoteusz] od náuki przewrotney/ á zdrowá im podawał. *WujNT* 1.Tim 1 arg.

Wyrażenia: »nauka przewrotna« [szyk 6:3] (9): *KromRozm II* o4; *KromRozm III* H2v; *KrowObr* 31v; Ieśt tedy tá Kabálá nic inego iedno wielki błáđ/ á przewrotna y śzkodliwa nieiáka náuká/ ktora śłowá/ imioná/ známioná píłmá świętego/ ináczey wywráca niż trzebá *BielKron* 46, 46; *KwiatKsiąż* A2; y boiác się bieğłóści w náuce przewrotney onego Heretyká: wdał się [Aleksander] ná modlitwę y pośty *SkarŻyw* 390; *WujNT przedm* 25, 1.Tim 1 arg.

»przewrotny wykład« (5): *KrowObr* 143, 179v; *ModrzBaz* 100; tedy śwym przewrotnym wykładem záwieráią [księža papiescy] forťę prawdy *CzechEp* 251, 244.

Szeregi: »chytiry a przewrotny« (1): chytiry á przewrotne Proroctwo [...] wydał [prorok] *PowodPr* 4.

»przewrotny a (i) fałszywy« [szyk 1:1] (2): A widziśz iuśz śwoy fałszywy y przewrotny wykład píłmá świętego? *KrowObr* 179v, 31v.

»oblędliwy albo przewrotny« (1): Aby nas nye vnošil ledá wyátr náuki oblędliwey álbo przewrothney. *KromRozm III H2v*.

»zły (a. złośliwy) a przewrotny« (2): A w naukach dobrych yeśližeby kto z młodości nie był wyćwiczon/ albo yesližeby lię w teyże złośliwymi a przewrotnymi [*naukami*] napuřzył tedy [...] *KwiatKsiąż A2*; ktorzi złym á przewrotnym wykładem wielkie zarázy dobrym obyczáiom przynofzá. *ModrzBaz 100*.

5. Zmienny (3) :

Wyrażenia: »przewrotne czasy« (1): ktory [*cesarz Karol*] tákich nieprzeřpiecznych y przewrotnych czáfow/ ná Ceřárřtwie będąc/ vczćiwá náuká Praw/ y tudzież řtolec Kořćiołá Rzymřkiego/ w cále záchował *LeovPrzep C2*.

»szczęście przewrotne« (1): LOKIETEK cny/ WŁADZISŁAW/ po řzczęřćiu przewrotnym/ Ořtał řie zász ná Páńřtwie *KlonKr wstęp A3v*.

a. Łatwo odmieniający swój wygląd zewnętrzny, formę, postać (1) : Versipellis, Astutus, versutus, simulandi quidvis, et dissimulandi artifex – Przewrotni. *Calep 1115a*.

Synonimy: **3.** błędny, chytry, dwoisty, fałszywy, farbowany, kłamliwy, łżywy, nieprawy, nieszczyry, obludny, omylny, pokryty, sztuczny, ubarwiony, zakryty, zdradliwy, zły; **4.** fałeszny, fałszywy, kłamliwy, niczemny, nieodpowiedni, nieprawdziwy, niesłuszny, niewłasny, obludny, omylny, zmyřlony.

Cf **NIEPRZEWROTNY, PRZEWROTNIK**

ALKa